

Utbildningsdepartementet

Diarienummer U2020/02667/S

Fridaskolorna AB

Remissyttrande över betänkandet En mer likvärdig skola – Minskad skolegregation och förbättrad resurstilldelning (SOU 2020:28)

Fridaskolorna AB

Fridaskolan startade hösten 1993 i Vänersborg. Verksamheten skulle vila på beprövad erfarenhet och målet var att utveckla en god miljö för utveckling och lärande. Fridaskolan skulle ha en allmän inriktning och följa läroplanen. Visionen var att skapa en skola som bars upp av en gemensam idé och en gemensam syn på kunskap och lärande. När möjligheten att starta fristående skolor öppnade sig, var det därför naturligt att ta chansen och förverkliga målet.

2006 bildades moderbolaget Frida Utbildning som idag är en expanderande och livfull koncern, med visionen att vara Sveriges tongivande utbildningsföretag. Företagets aktieägare är medarbetare på Fridaskolorna och två familjer är majoritetsägare. Ingen vinstutdelning sker och har aldrig skett inom Frida vilket också är inskrivet i företagets ägardirektiv. Under Frida Utbildning ryms två dotterbolag, Fridaskolorna AB och Didaktikcentrum AB.

Didaktikcentrum AB är ett utbildningsföretag inom Fridakoncernen. Verksamheten bygger på forskning och beprövad erfarenhet. Didaktikcentrum startades 1997 och har funnit sin plats i ett stort nätverk av forskare, skolutvecklare och praktiker. Inom ramen för Fridakoncernens verksamhet har Didaktikcentrum i uppdrag att verka för utveckling, att utbilda personal internt och externt samt utföra utvärderingar och studier. Utvärderingar och studier genomförs praktisknära utifrån en abduktiv ansats, vilket innebär att företeelser och sammanhang i skolverksamheten undersöks med hjälp av insamlade data i syfte att utveckla verksamheten. På Didaktikcentrum arbetar utvecklingsledare, en internationell samordnare samt två disputerade doktorer.

Fridaskolorna har idag fem förskolor, fem grundskolor och två gymnasieskolor fördelade i Uddevalla, Vänersborg, Trollhättan, Göteborg och Härryda. Till sommaren öppnar vi en grundskola i Helsingborg. Sammantaget omfattar våra verksamheter ca 600 medarbetare och ca 3700 barn och ungdomar.

Fridaskolornas vision är att utbilda tågluffare i motsats till charterresenärer. Våra skolor har som främsta mål att de barn och ungdomar som studerar hos oss ska utvecklas till ansvarstagande, kreativa och skapande individer med en omvärldsuppfattning som gör att de i framtiden aktivt kan delta i de demokratiska processerna i vårt samhälle. Vi vision är att utbilda tågluffare och därför vi oss att elever, föräldrar och personal:

- Är beredda på utmaningar och oförutsedda händelser
- Anstränger sig för att skaffa sig information och lösa problem
- Intar ett aktivt förhållningssätt som innebär eget ansvar och egna initiativ
- Arbetar för att åstadkomma en skapande och kreativ miljö för lärande

Innehållsförteckning

1. Sammanfattande inledning	4
2. Resurser – tidsanvändning	6
3. Resurser – lika villkor	8
4. Staten och Skolverket	10
5. Slutkommentar	13

1. Sammanfattande inledning

Fridaskolorna AB (fortsättningsvis benämnd som Frida) finner vid en närmare granskning att flertalet av förslagen i utredningen är dåligt underbyggda och därför inte realistiska att genomföra. Frida ställer sig bakom Friskolornas riksförbunds yttrande över betänkandet ”En mer likvärdig skola – Minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning (SOU 2020:28)” med tilläggen som följer i Fridas eget yttrande.

När vi grundade Frida 1992 uttalade vi oss på följande sätt:

”Svenskt skolväsende måste omdanas för att möta dagens och framtidens behov i samhället. Vi vill bidra till att alla skolor kan uppnå en trygg social miljö där goda demokratiska värderingar utgör grunden för utveckling och lärande. Förhoppningen är att vi egentligen inte ska behövas och vi kommer att applådera alla skolor som lyckas bättre än vi. Det finns hur många duktiga pedagoger och ledare som helst i svensk skola. Problemet är att skolan har fastnat i ett föräldrat system med otidsenliga traditioner och undervisningsformer. Det vill vi vara med och förändra”.

Det har gått tjugosju år sedan dess och mycket har hänt. En strid ström av förändringar har präglat skolan. Dock har dessa förändringar inte lett till förväntade förbättringar. När vi fick resultatet IEA-undersökningen (International Association for Evaluation of Educational Achievement) 1980 (TIMMS och PISA administreras av IEA) visade det sig att Sverige låg näst sist bland de länder som deltog i undersökningen. När Bengt Göransson blev utbildningsminister 1989 tog han tag i detta faktum och utlyste en extra studiedag i matematik. Därefter fick han igång en matematiksatsning – kompletteringsfortbildningen som skulle hålla på under tio år. Han fick en del kritik för den extra studiedagen eftersom han bröt mot reglerna. Fem studiedagar var det mått som styrdokumentet tillät – inte sex. Det ledde dock till en nationell samling där SÖ via Länsskolnämnderna drog igång satsningen. Vid nästa internationella studie hade Sverige åkt hiss rakt upp och låg strax över mitten av deltagande länder något som uppmärksammades internationellt. Det Göransson åstadkom var ett krafttag av sällan skådat slag i skolvärlden.

Tyvärr hade det politiska virrvarret kring skolan börjat och ingen egentlig riktning kunde skönjas. Kompletteringsfortbildningen rann ut i sanden, SÖ lades ner, Skolverket kom till och därefter Myndigheten för skolutveckling som försvann ganska snabbt (vår uppfattning är att Myndigheten för skolutveckling underskattades på många sätt. Vi samarbetade med ett flertal kommuner och Myndigheten i stora fleråriga projekt som påvisade tydliga kvalitetshöjningar och bättre måluppfyllelse). Skolinspektionen såg dagens ljus och så småningom med uppgift att främst granska fristående skolor. Utbildningsministrar från olika politiska läger kom med ständigt nya utredningar, pålagor, läroplaner (samt revideringar), och förordningar. Nya statsbidrag duggade tätt. Vissa ämnen skulle utökas tidsmässigt trots att mängder av undersökningar och även doktorsavhandlingar visade att det inte handlade om tid eller resurser utan istället om hur undervisningen utformas och hur tiden används. Vi kan konstatera att politisk klåfingrighet är det som främst bidragit till dagens rådande situation.

Det som saknas idag är en nationell långsiktig och hållbar idé för hur skolan ska utvecklas. I detta läge kommer ännu ett dråpslag mot skolan, om nu "En mer likvärdig skola" skulle bli verklighet. Utredningen handlar inte om att utveckla skolan utan är ett uttryck för ett ideologiskt försök att förändra skolan genom att göra det än rörigare istället för att kraftsamla och genomföra det uppenbara och möjliga.

Det som utredningen avslöjar är att de som står bakom den inte har en djupare kunskap om hur långsiktig och hållbar skolutveckling går till. Går man till den pedagogiska forskningen finns det inte heller så mycket att hämta kring hur det går till att bygga hållbara organisationer med goda former/strukturer för att utveckla såväl anställda som barn- och ungdomar. Vi måste söka oss till helt andra forskningsfält för att förstå och genomföra den *förändring av inställning* som ger redskap för att "göra en skillnad som gör skillnad" och skapar långsiktighet, hållbarhet och utveckling. Det utredningen leder till är istället enbart *förändring av tillstånd*, vilket inte leder någonstans.

Utredningen vill begränsa friheten för föräldrar och elever. Staten ska via Skolverkets nyinrättade regionala organ i stor utsträckning ta bort valfriheten. Det är tänkt att detta grepp ska minska segregationen. Det är ett hårt slag mot friheten – det fria valet. Dessutom är det diskriminerande för såväl elever, föräldrar och skolor samt osedvanligt kränkande för alla involverade. Genom att ta bort friheten lägger vi en hämsko på utvecklingen av skolan i stort.

Framgångsrika skolor med långa köer verkar enligt utredningen utgöra ett hot och inte en möjlighet. Frågan är varför de framgångsrika skolorna attraherar sina "väljare". Är det något bra de gör? Finns det något att lära av dem? Varför tar kommuner kontakt med fristående skolor och vill att de ska etablera sig? Svaret är att de kommunerna vill ha väl fungerande skolor samtidigt som det är billigare att ha en fristående skola jämfört med en kommunal. Det krävs inte särskilt avancerade matematiska beräkningar för att påvisa att det förhåller sig på det sättet.

Ett nytt system för köer (läs slopa kösystemet) parat med lottning och kvoter är en av utredningens kraftfulla försök att komma till rätta med något som aldrig går att åstadkomma med regler. Kvotssystemet innebär att elever med en viss typ av bakgrund får förtur om det skulle öka mångfalden. Om det finns fler barn som uppfyller kraven gäller lottning. Alltså får inte alla barn chansen. Ja, det låter kanske bra och effektivt. Men även om det låter bra och effektivt är det inte så. Att införa kvoter baserade på varifrån eleven kommer är att göra avsteg från de demokratiska principer som styr oss. I Sverige ska vi inte diskriminera utan utgå från individuella behov och de behoven ser olika ut och finns i alla grupperingar.

Sedan har vi det missnöje (ta Göteborg som exempel) som uppstår när man skruvar så mycket på termostaten som utredningen föreslår. Mängder av föräldrar och elever kommer att känna sig orättvist behandlade. Det är en ren myt att utredningens förslag skulle avhjälpa segregationen. Går det ens förutsätta att en begränsad social rörlighet dagtid skulle lösa problemet med elever från utsatta socioekonomiska områden i deras studier. Självklart inte och helt fel tänkt.

Det som istället borde stå i centrum är boendesegregationen och skolorna i våra förorter med de största utmaningarna. Det är där man kan öka jämlikheten i systemet. En skola blir inte bättre av att ett antal elever slussas ut och ett antal "problemfria" elever slussas in. Så återigen. Vad är det skolorna som lyckas gör? Använd dessa skolor som mentorer och resurser för att utveckla skolor som inte lyckas. Skriv långa kontrakt mellan skolor som lyckas och skolor som inte lyckas. Låt dem ta del av varandras verklighet. Ta skolutveckling på allvar. Tillför resurser för samarbete och utveckling. Montera inte ner de skolor som lyckas – de är vår bästa resurs för förändring. Förmå fristående skolor att etablera sig i dessa områden. Gör en insats för samhällets utveckling. Involvera polis, socialtjänst och de starka nätverk som har stort inflytande i dessa områden. Fråga de som bor där vilken skola de vill ha. Skapa former för samarbete på plats. Det finns sannolikt inte många föräldrar oavsett var man bor som inte vill sitt barns bästa. Parallellt måste också utmaningen som boendesegregationen utgör adresseras. Boendesegregationen kommer inte på något sätt att lösas genom att ta ifrån människor möjligheten att planera sina barns skolgång.

Kort sagt: Arbeta för att göra den svenska skolan resiliert utifrån ett systemteoretiskt perspektiv!

2. Resurser – tidsanvändning

Utredningen resonerar på flera ställen kring vad vi kan sammanfatta som "Kvalitet i undervisning" och kanske "Ordning och reda". När det gäller kvalitet beskrivs begreppet relativt ingående och bra. Svårigheter med "mätbarhet" när det gäller kvalitet tas upp och det diskuteras andra kvalitetsmått som är svåra att fånga. Tyvärr kommer utredningen inte ner till basen i tillräcklig grad, det vill säga det som händer i klassrummet. Former, strukturer och inte minst tidsanvändningen passerar utredningen mer eller mindre lättvindigt. Utredningen beskriver dock något mycket viktigt:

"...trots relativt hög lärartäthet och att eleverna har förhållandevis lite undervisningstid. Detta tyder på systematiska brister i hur skolan organiseras. Även kostnaderna för administration, t.ex. de administrativa kostnader som följer av de många riktade statsbidragen, bör kunna minska och i stället användas i undervisningen." (s. 513)

Det stora problemet är inte hur mycket tid som är formellt avsatt i timplanen eller om Sverige har mindre tid för undervisning jämfört med andra länder. Däremot är tidsanvändningen för undervisning inom de ramar vi har ett gigantiskt problem. I klartext: Hur mycket tid ägnas åt undervisning? Här skulle vi kunna göra enorma vinster i form av reell ökad undervisningstid och därmed få till stånd *en väsentlig höjning av undervisningskvaliteten.*

Internationella kunskapsmätningar visar att svenska elevers resultat i matematik, läsförståelse och naturvetenskap försämrats under en följd av år, särskilt i matematik (en blygsam ljusning kan dock skönjas). Vi vet också via forskning, studier, utredningar och från Skolinspektionen att undervisningstiden inte utnyttjas optimalt. Vår kännedom om de

senaste 50 årens försök att lyfta matematikundervisningen genom olika insatser ligger som en fond och en utgångspunkt för vår beskrivning nedan. Stora satsningar har genomförts men tyvärr har resultaten inte motsvarat förväntningarna.

Timplanen för grundskolans matematikundervisning har utökats i tre steg, först med 120 timmar 2013 och från höstterminen 2016 med 105 timmar. Och till sist med ytterligare 105 timmar hösten 2019 till sammanlagt 1230 timmar (1230 timmar gäller för de elever som 20/21 går i åk 1 – 8). De två första ökningarna finansierades till en kostnad av ca 1 miljard kr per år. Den sista ökningen togs från elevens val. Totalt en ökning från 900 timmar till 1230 timmar under sex år. Förutom de försämrade kunskapsresultaten har motivet varit att undervisningstiden i matematik i svenska skolor varit låg i ett internationellt perspektiv.

Hur den lagstadgade undervisningstiden används och utnyttjas varierar stort mellan skolor, klassrum, lärare och elever. Lektionen startar inte alltid som planerat. Elever kan under stora delar av en lektion sitta överksamma eller vara fokuserade på annat ("multi-tasking"). Studier av lektionsundervisning visar på vikten och värdet av lärarledda lektioner (det är dock inte katederundervisning vi talar om) med tydliga ramar, tydlig struktur och varierande innehåll. För att åstadkomma tydliga strukturer (former) krävs en förändring av inställning (förändring av andra ordningen) istället för en förändring av tillstånd (förändring av första ordningen).

En svensk forskare som studerat undervisningstid och kvalitet i matematik är Gunnar Sjöberg som 2006 disputerade med avhandlingen "Om det inte är dyskalkyli – vad är det då?". Förutom att eleverna behöver välutbildade lärare som leder dem genom lektionerna med inledning, stöd under arbetets gång och en ordentlig samlad avslutning av lektionen så behöver också den schemalagda lektionstiden användas på ett betydligt bättre sätt.

I den tidsstudie han gjorde fanns det ett "naturligt bortfall" på 20 % av lektionstiden – tid som gick åt till en massa andra aktiviteter. Resterande 80 % av lektionerna arbetade den enskilde eleven sällan mer än 50 % av tiden med lärande aktiviteter i matematik. De satt med pennan i handen och böckerna uppslagna. Lärarna trodde att de arbetade men istället satt de och funderade på helt andra saker. Vi är alltså nere på 40% av undervisningstiden där eleven sysslar med det som är avsikten med lektionen.

I praktiken fick en del elever inte mer än 30 minuters arbete gjort i veckan, vilket är särskilt allvarligt om man redan har problem i ämnet. Gunnar gjorde också en rolig vändning på resonemanget i en intervju – "Det pratas ofta om hur dåliga resultaten är i matematik, men med tanke på hur lite tid eleverna faktiskt lägger ner på matematiken, så får jag nog säga att det är ett riktigt bra resultat".

Frida har genomfört egna tidsstudier på samtliga grundskolor där vi vid återkommande tillfällen under ett år undersökte vad som egentligen sker under en "lektion". Fokus låg på matematikundervisningen och utgångspunkten var organisationsteori, kommunikationsteori och pedagogisk forskning. Studien visade att lektionstiden utnyttjades väl, upp emot 90% av lektionstiden användes till det den var ämnad för. Bakom vårt sätt att arbeta med form/struktur ligger en stor mängd teori och därmed utbildning för pedagogerna. Dock är mycket lite av detta hämtat från den pedagogiska forskningen utan från helt andra forskningsfält.

Det finns andra framgångsrika skolor med samma syfte men som går en annan väg för att komma fram till en så optimal tid som möjligt för lärande – ”Ordning och reda” är en sådan väg. Det är inte Fridas väg men vi respekterar alla som arbetar seriöst för att sätta elevernas lärande i centrum och lyckas med det. *Finns det möjligen något att lära här för skolor som behöver utvecklas? Vårt svar är att det finns det och det hade inte varit svårt att para ihop skolor (såväl lärare som ledare) i ett kollegialt lärande i syfte att få till stånd en skolutveckling på riktigt för de skolor som bäst behöver det.*

Istället för att blanda bort korten i ett ideologiskt spektakel bör utredningen skrotas och insatser genomföras som lyfter de skolor som inte lyckas. Form/struktur och tidsanvändning är en viktig del för att klara det. Inte att fösa omkring elever hit och dit mer eller mindre på måfå med ett mycket tveksamt resultat. Sedan finns det en mängd andra delar i helheten som måste åtgärdas i svensk skola. För att göra detta krävs inga kostsamma regionala myndigheter som dessutom inte känner till territoriet utan är ”luftlandsatta”. Det som utredningen föreslår är slöseri med tid och pengar och kommer att ställa till stora problem samt öka motsättningarna mellan olika grupper i samhället. Dessutom vet vi inte hur länge en sådan här förändring skulle leva eftersom det inte längre finns en nationell bred samsyn hur svensk skola ska utformas.

3. Resurser – lika villkor

Olika ersättning för elever bör inte utgå. Det finns flera skäl till att inte välja den vägen. Utredningens förslag är inte genomtänkt och det är inte tillräckligt utrett att fristående skolor överkompenseras. Att som utredningen diskuterar ett schablonavdrag som kommunerna sedan får besluta om kommer att göra att det blir mer eller mindre omöjligt för fristående skolor att expandera. I nästa steg kommer ett stort antal fristående skolor att tvingas lägga ner. Utredningen anger ett omfång på ca 8 – 10 procent som trolig merkostnad för kommunen vilket då implicit skulle vara ett riktmärke för kommunerna när det gäller avdraget. Dessutom tillkommer avdrag för ”myndighetskostnader”.

Beräkningen av bidraget till fristående skolor är problematisk. Många kommuner har själva dålig eller ingen kontroll på ”myndighetskostnader” och ett flertal andra kostnader. De flesta kommuner är så pass integrerade – kalla det ett nätverk av tjänster som delas mellan olika kommunala sektorer och har därför svårt att skilja på kostnader för skolan och för annan verksamhet. Många kommuner har inte ens tänkt tanken fullt ut utan räknar på sådant som direkt kan hänföras till skolverksamhet. *Utredningen kan omöjligen ha ett tillräckligt stabilt underlag för hur kommunerna beräknar sina bidrag. De antaganden som formuleras i utredningen är därför instabila och vilar på ett gungfly bestående av den statistik kommunerna sänder in, till exempel till SCB.*

I samband med förhandlingar med olika kommuner finns alltid en osäkerhet om hur bidraget är beräknat och vad som kommit med eller inte kommit med. Det kompliceras också av att kommunen har olika roller gentemot friskolan. Kommunen är bidragsgivare och bör då i de bästa av världar agera objektivt. Å andra sidan är kommunen huvudman till de kommunala

skolorna och därmed en konkurrent till de fristående skolorna. En kluvenhet som många kommuner har svårigheter att hantera. Frida är i friskolebranschen på det 28:e året nu och vi vet med säkerhet att merparten av kommunerna ännu inte hunnit att se över samtliga kostnader för sina skolor. Ibland är kostnaderna gömda och man vet inte var man ska leta (även om det finns kommuner som har den goda viljan att göra så).

Till exempel har varje i stort sett varje kommun en egen beräkningsmodell för socioekonomisk ersättning. Vi har lägeskommuner med snarlika befolkningsprofiler som gör sina beräkningar på helt olika sätt.

Det utredningen borde gjort men inte gjorde det var att genomlysade ett stort antal kommuners beräkningsgrunder samt vad som fanns med och inte fanns med i kommunernas bidrag. Utredningen skriver att man kunde valt den vägen:

”Ett alternativ hade varit att analysera utifrån perspektivet lika villkor, dvs om varje huvudman behandlas likvärdigt av varje elevs hemkommun. En sådan analys kräver djupgående analyser av ett slag som endast kan utföras i ett begränsat antal kommuner.”

Den skrivningen säger en hel del om utredningen. Det första är att det är jobbigt och svårt (vilket det är) att genomföra. Samtidigt hade utredningen med ett sådant grepp haft en stabil grund att stå på. För det andra skulle ett sådant förfaringsätt utgjort en risk (ur utredningens perspektiv) det vill säga att man skulle få klart för sig att samtliga kostnader för den egna skolan inte redovisas av kommuner utan att fristående skolor missgynnas. Det tredje som går att utläsa är att utredningen inte är det minsta intresserad av ett sådant perspektiv på lika villkor. Utredningen är istället emot att varje huvudman (läs fristående huvudman) behandlas likvärdigt och att elevens bidrag ska följa eleven oavsett vilken skola eleven studerar vid.

Utredningen står på ett gungfly och faller därmed utanför det rimliga i de förslag som läggs fram. ”Vi kunde gjort det mer grundligt men vi orkade inte och det var inte det vi hade som mål för utredningen” är en passande beskrivning av utredningens ambition. Ambitionen är tydlig – det ska vara svårt att driva fristående skolor. Men. Att fatta genomgripande beslut på lösa grunder är ingen väg till framgång. Dessutom framgår det tydligt att utredningen arbetar mot friskolor i ett ideologiskt landskap. Det handlar således om ett dubbelfel och en förflyttning av perspektiv som är såväl ohederligt som odemokratiskt.

Utredningen saknar förslag som skulle kunna leda till en mer likvärdig skola, minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning. Man har ansträngt sig till det yttersta för att framställa utredningen i en dager som kommer att ge resultat som gör skolan mer likvärdig och så vidare. Därför har det blivit många ord och kontradiktionerna står som spön i backen. Dock är utredningen inte tom på förslag som kommer att försämra möjligheterna – inte bara för fristående skolor utan för alla skolor i Sverige. Det handlar inte om skolutveckling utan om skolavveckling där de skolor som är bäst rustade för att dela med sig av sin framgång på sikt kan komma att försvinna.

4. Staten och Skolverket

För att långsiktigt kunna planera allt från ledarskap och styrning till byggnation och allt som finns där emellan krävs, för fristående skolor, en politisk stabilitet. Det uppdraget bör staten ta på sig. Lagar och förordningar ska inte ha en hållbarhet på fyra år för att sedan förändras på grund av en ny politisk majoritet. Det måste därför finnas ett brett nationellt politiskt stöd för hur skolan ska styras och regleras. Så är inte fallet idag vilket utredningen "lika villkor" är ett tydligt exempel på. Det är fullt tillräckligt för fristående skolor att kunna hantera den politiska instabilitet som finns i många kommuner idag. Därför bör regleringen av fristående skolors rätt till "lika villkor" vara ett stabilt och genomtänkt bygge som ger en tydlighet om de regler som gäller för bidrag till fristående skolor.

Det är därför intressant att se hur Skolverkets roll kommer att te sig om utredningens förslag mot förmodan skulle bli verklighet. Här följer några exempel på hur långsiktighet och tydlighet skulle riskera att undergrävas, några exempel på en förlängning av statens inflytande ner på detaljnivå. En styrning av sällan skådat slag.

Statens skolverk ska enligt utredningens förslag **ansvara för det nationella skolvalssystemet för samtliga enskilda och kommunala huvudmän. I detta ingår att hantera ansökan, urval, mottagande i fristående skolor samt placering i kommunala skolor till förskoleklass, grundskola och grundsärskola. Statens skolverk ska ansvara för att vårdnadshavare ges information om skolvalet och om olika valalternativ. Statens skolverk ska godkänna utformningen av de urvalsgrunder som huvudmän väljer att använda sig av. Skolverket ska även hantera ansökan om skolbyte. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer (i princip alltid Skolverket) får enligt förslaget meddela föreskrifter angående ovanstående.**

Införande av en kvot ska enligt förslaget användas för att åstadkomma en allsidig social sammansättning av elever och godkännas av skolmyndigheten. Det ska också enligt utredningens förslag finnas sekretess hos Skolverket i ärende om skolplacering för uppgift om en enskilds personliga förhållanden.

Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

23 kap. Sekretess till skydd för enskild i utbildningsverksamhet, m.m.

7c §

Sekretess gäller hos Statens skolverk i ärende om skolplacering för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att denne eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs.

Sekretessen gäller inte beslut i ärende.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst femtio år.

Enligt Art. 9.1 i GDPR så är en personuppgiftsansvarig (exempelvis en utbildningsnämnd eller fristående huvudman) uttryckligen förbjuden att hantera "särskilda kategorier av", alltså s.k. "känsliga" personuppgifter med mindre än att något av de undantag som nämns i punkten efteråt (Art. 9.2) är för handen. Till gruppen känsliga personuppgifter enligt art. 9.1 räknas uppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung. Utöver detta har Datainspektionen som svensk tillsynsmyndighet genom praxis angett en typ av "extra skyddsvärda" eller

”integritetskänsliga” personuppgifter som den personuppgiftsansvarige ska hantera med extra stor omsorg. Dit brukar räknas uppgifter om inkomst och förmögenhet, värderande uppgifter, uppgifter som rör någons privata sfär och sociala förhållanden.

Även om man får läsa mellan raderna i utredningen för att komma till detta, tycks dess problemställning och föreslagna regeländringar i praktiken handla väldigt mycket om att jämna ut förutsättningar för skolor och elever/elevunderlag utifrån aspekter just av etnicitet, språklig bakgrund. För att slippa ”tala klarspråk” så går utredarna istället omvägen runt socioekonomi. Man kan uttrycka det som att utredaren försöker komma undan hanterandet av uppgifter som är förbjudna att hantera enligt GDPR, genom att istället hantera uppgifter som ska omgärdas med extra stor omsorg. En fråga blir då om de verkligen kommer att lyckas i detta uppsåt – givet hur de sedan går till väga.

Det föreslagna 2 kap. 8 c § i skollagen anger alltså ett skull-krav för varje skolhuvudman i landet att verka för en allsidig social sammansättning av elever och motsvarande skrivningar i läroplaner som ger samma ansvar åt rektorer ner på klassrumsnivå. Utredningen ger alltså, vad Frida har kunnat se, ingen uttrycklig laglig grund för huvudmännen att bryta mot det generella förbudet mot att hantera uppgifter som kan avslöja till exempel etniskt ursprung. Trots detta tycks de underförstått vilja att huvudmännen i praktiken ska tillämpa sådana urvalsgrunder så att målet – utjämning – uppnås.

Utifrån detta uppfattar vi att det finns tre konkreta frågor för Datainspektionen att ta ställning till:

1. Uppfattar DI att den tänkta 2 kap. 8 c § är ett tillräckligt konkret lagstöd för att möjliggöra behandling av uppgifter om ”ras” och etniskt ursprung i enlighet med 3 kap. 3 § DSL eller 26 a kap. 4 § skollagen?
2. De uppgifter om elevers socioekonomiska tillhörighet, föräldrars inkomst och utbildningsbakgrund, förekomsten av ekonomiskt bistånd i familjen etc. torde rymmas inom det som Datainspektionen definierar som ”Integritetskänsliga personuppgifter”. Har DI några farhågor när lagstiftaren, utan mer konkret vägledning och uttryckligt lagstöd om hur detta ska gå till, lägger på Sveriges alla skolhuvudmän att på eget bevåg försöka hämta in, hantera och väga in sådana aspekter i sitt vardagliga arbete ute på skolenheterna?
3. Finns det några planer för att gå ut med något stöd- eller informationsmaterial till hjälp för huvudmännen, så att de inte bedriver sitt arbete för en allsidig social sammansättning bland eleverna på ett sätt som strider mot GDPR, om dessa lagförslag skulle bli verklighet?

I författningskommentaren skriver dock utredningen (s 668):

”Arbetet måste i övrigt ske inom ramen för övriga bestämmelser i skollagen och andra föreskrifter som gäller för verksamheten. Formuleringen ”aktivt verka för” innebär att **huvudmannen ska kunna visa att man arbetar systematiskt och framåtsyftande för att uppnå en allsidig social sammansättning. Det är snarare ett strukturellt främjandearbete som åsyftas än åtgärder i enskilda fall.**

Detta kan tolkas som att huvudmännen inte kommer att få tillgång till känsliga uppgifter. Dock ska huvudmannen ändå arbeta enligt det tänkta förslaget. Tvetydiga besked.

Som vi läser utredningen vill den både att huvudman och rektor jobbar med detta "hands on" i verksamheten, vid klass- och grupsammansättning etc. och att det följs upp som en kvalitetsaspekt i utvärderingen av verksamheten (är det Skolverket eller Skolinspektionen som ska granska?). Båda arbetssätten förutsätter att enskilda individer kopplas ihop med de här "socioekonomiskt-" eller "etnicitets"-relaterade personuppgifterna. "Ska kunna visa" lär innebära att det hela kommer att granskas i inspektionen och att ett krav på att arbetet dokumenteras då lyfts fram. Känsliga eller integritetskänsliga personuppgifter kommer alltså att behöva hanteras ute i verksamheterna i stor omfattning om detta lagförslag går igenom.

Om huvudmännen ska arbeta enligt förslaget men inte får tillgång till känsliga uppgifter är då tanken att SCBs index-modell ska användas för klassificering av de individuella eleverna? En osmaklig framtidsvision där staten via Skolverket och SCB är inne på områden som är mycket känsliga för den enskilde individen.

Och vad anser de som är utsatta om det här förfarings sättet? Eller ska de inte få veta varför deras barn ska förflyttas till en annan skola? I SCB:S allsidiga indexmodell för skillnader mellan skolor och deras elevsammansättning ingår till exempel uppgifter som gäller utbildningsnivå, inkomst, ekonomiskt bistånd (i förekommande fall), invandringsår (i förekommande fall), familj (ev särboförhållande), hemmaboende syskon (hel-, halv-, adoptiv), bostadsområdets socioekonomiska status (andelen med utländsk bakgrund, genomsnittlig utbildningsnivå, genomsnittlig inkomst). Statens Skolverk ska således tränga rakt in i känsliga uppgifter för att klara av sitt uppdrag. Det är ett vågspel av sällan skådat slag och ett intrång i enskilda individers förhållanden. Vilket slags samhälle skapas om utredningarnas förslag skulle gå igenom?

Förutom att styra över ovanstående ska Skolverkets makt utökas inom områden de sannolikt inte har kompetens inom. Det som inte uttalas men som ändå framstår som tydligt är att allt i utredningen läggs på Skolverkets axlar. Det mesta pekar på att Skolinspektionens uppdrag minskas alltmer. Här saknas klarspråk och transparens. En genomgripande utredning borde tillsättas om hur de statliga skolmyndigheterna ska organiseras i framtiden. Det var inte länge sedan en sådan utredning genomfördes med hög kvalitet. Den hette "Organisationsöversyn av de statliga myndigheterna inom skolväsendet". Direktivet tillkom den 30 mars 2017 och slutredovisning den 1 juni 2018. Det var ett ovanligt tydligt och välformulerat. Dock blev det ingen remissrunda. Den dåvarande utbildningsministern vidtog inga åtgärder utan utredningen "gick i papperskorgen". Den kanske inte stämde med det bias som råder på Utbildningsdepartementet eller för den delen i den nu aktuella utredningen "Likvärdig skola". Nu försöker man rita om landskapet för de statliga skolmyndigheterna med hjälp av en utredning som bär på en tung ideologisk ballast.

Förslaget att Skolverket ska få en ny roll och väsentligt ökad makt bör inte genomföras med hjälp av en utredning som inte handlar om hur skolmyndigheterna ska organiseras i framtiden. Att försöka sig på ogenomtänkta genvägar kommer inte att vara framgångsrikt utan drabba skolan genom att lokal skolutveckling bromsas.

5. Slutkommentar

Utredningen syftar tydligt till att minska samtliga huvudmäns frihet och ansvar. Den omedelbara effekten för enskilda huvudmän är ett totalstopp när det gäller nyetableringar. I nästa steg följer en överhängande risk för nedläggning av fristående skolor. Utredningen rycker undan fötterna på den verksamhet som har bäst kunskap om hur man bygger hållbara organisationer och får framgångsrik skolutveckling till stånd. Man tror sig om att genom påtvingade lagar, regler och föreskrifter få till stånd en mer likvärdig skola, minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning. Vi som arbetar i skolan ser mer byråkrati, ökad rörlighet, större motsättningar mellan olika grupper i samhället och en strypt skolutveckling.

De stora frågorna lyser med sin frånvaro till exempel hur vi ska omdana och samtidigt utöka lärarutbildningen så att det blir en yrkesutbildning värd namnet och förbereder de blivande lärarna för dagens samhälle dess snabba förändring. Faktum är att idag börjar utbildningen i yrket den dag då vi anställer en lärare – så ska det inte få fortgå. Läraryrket är ett hantverk och inget du enbart kan studera dig till. Skolan ska fostra goda samhällsmedborgare som kan och vågar delta i en dialog om hur framtiden ska utformas. Eleverna måste därför lära sig ta ansvar, vara beredda på oförutsedda händelser och utmaningar. Kunskap i skolans olika ämnen måste därför utgå från vår tids stora utmaningar som AI, antibiotikaresistens – den globala folkhälsan, sociala utmaningar och för att inte tala om det sannolikt största hotet – de accelererande klimatförändringarna för att nu nämna några viktiga områden. Lärare måste kunna göra undervisning av sådana frågor och därför lära sig att designa – forma – bygga strukturer som gör att undervisningen blir varierad och tidseffektiv.

Det utredningens förslag leder till är att själva kärnan för att sträva efter en excellent och framgångsrik skola gröps ur. Skolverket ska via sina regionala kontor tvinga in samtliga skolor i en och samma form när det istället är mångfald och entreprenörsanda som krävs för att skapa framgång.

Vänersborg den 29 november 2020

På Fridaskolornas vägnar

Malin Stjernman
Verkställande direktör

Håkan Johansson
Styrelseordförande

Bengt Johanson
Senior rådgivare